

Març 2021

n° 275

La Letra Mesadièra

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS OCCITANS D'ARIÈJA

11 car. Enric Fabre 09100 PÀMIAS
05.81.06.03.88/ieo09@orange.fr
<http://ieo-arieja09.blog4ever.org/>

AGENDA

Emission de ràdio

Cada dimars, de 19h00 a 20h00 - Era votz dera montanha, sus Ràdio Coserans 94.7 FM

Corses e talhièrs d'occitan

En rason de la situacion sanitària, totis los corses en « presencial » son arrestats. Se contunhan ça que la per via informatica. S'entresenhar per cada cors a l'IEO.

27/03/2021 a 9h30 - Amassada generala de l'IEO d'Ariège per visioconferéncia.
Contacte : 05.81.06.03.88

Caris amics,

Vaquí que torna le mes de març e ja fa una annada que la nòstra vida demòra entre parentèsis. La vida sociala plan segur, que nos fasèm totes un sang de vinagre pels riscos de contaminacion e d'embarrament que nos amenaçan encara e totjorn, mas tanben la vida culturala e associativa que patisson fòrça d'aquela situacion.

Ara, nos cal viure a l'ora del « distancial e de l'informatica ». Del numeric, n'aviam abans 2020, plan segur, mas dins l'afar d'un an, sèm totes passats al « sens se tocar » e semblariá qu'ac aguèssem d'endurar un bèl brieu en 2021. Teletrabalh, corses per internèt, visioconferéncias,

cultura en bóstita, tot aquò sembla a una mena de subrevida que las gents n'an un confle. Ieu primièra, n'ai mai que pro de me passar la vida darrièr un ecran.

Dins aquela vida de luènh que ne patissèm ara, cap de resson amb l'amor de luènh que cantava Jaufré Rudèl a la prima de nòstra civilizacion occidentala. Puslèu que de melhorar l'Òme, de l'enuçar, la vida d'ara li pana l'esséncia de son umanitat. De véser pas las gents, de parlar pas amb elas sonque per l'ecran de l'ordenador o del telefonet, sèm a pèrdre le ligam de la comunicacion vertadièra, feita de partatge, de comunion, d'esmoguda e d'un fum de causas que passan pas le crivèl de l'ecran. Sèm connectats, òc, mas sèm pas pus amassa e les escambis son pas que virtuals.

La pandemia fa pas qu'espandir çò que ja i èra, sèm venguts encara mai dependents de la connexion. Fasèm tot al brutle, avèm pas jamai léser, sèm totjorn a córrer sens saber ont anam. Solets que sèm, dins nòstres cantons, a dobleclicar per que internèt ac promet, çò que nos fa mestier ac aurem a l'ostal lèu lèu, i a pas que d'esperar.

E coma de costuma, plòu totjorn suls banhats, se sabes pas clicar, te faràs engarçar! La distanciacion sociala, benlèu que nos para del virus mas nos dessepara dels autres.

Les que mai patisson son totjorn les meteisses e la nòstra lenga vièlha coma las autras lengas minorizadas del país serà pas estalviada. Dins l'ensenhament coma dins la cultura serem matrassats.

Le collègi de Condòm dins Gèrs, serà pas sol per véser desaparéisser l'opcion d'occitan. Alara, nos cal demorar mobilizats e l'amassada generala de l'IEO d'Ariège que se debanarà a la fin de març a besonh de l'engatjament de cadun. Sabi plan que le tristum, plan trasmetut pels mèdias, es mai a l'òrdre del jorn que l'optimisme. Espèri plan ça que la, que las costumas presas en temps de crisi duraràn pas quora tornaràn de jorns mai bèls.

Ja e tan melhor, espelisson moviments de resisténcia que son a l'imatge dels combats que nos caldrà menar per fargar le mond de deman sus una tèrra durabla e solidària que totes les òmes e totas las culturas s'i poiràn espandir e que i regnarà le saber mai que l'ignorància, la cooperacion mai que la concurréncia, l'òme mai que l'argent.

Mai serem, mai serem fòrts, atal entre totes farem tot !

Annia Wolf

Las mòstras de solelh

Una mòstra de solelh es un instrument immobil que marca le temps solar pel desplaçament de l'ombra d'un "stile" (en general una tija metallica) sus una susfàcia (la taula) en general planièra. La taula pòrta las graduacions que correspondon a las oras de la jornada. Las graduacions an una posicion especifica per una mòstra donada a un endreit donat. Las mòstras de solelh son sovent margadas sus las faciadas dels ostals e an besonh doncas d'artisans especializats.

L'istòria de las mòstras de solelh es anciana e data al mens de l'Egipta antica. Plan temps abans l'aparicion del relòtge, las mòstras de solelh exprimisson le besonh de "mestresa" del temps per l'òme, fauta de le poder pas arrestar.

Las mòstras de solelh ancianas encara visiblas son sovent sus faciadas pintradas als sègles 17 o 18. Èran del còp pretèxte a decoracion e acompanhats d'una senténcia o d'una maxima en relacion amb le solelh o le temps e impregnadas de sabiesa e/o d'umor. Aquelas frasetas èran escrites en latin, en occitan o en francés.

Qui ditz mòstras, ditz solelh. Serem pas estonats qu'aqueles instruments siagan plan presents en Itàlia o en Provença.

Qualques exemples :

- A Pontarlier : "HOM HORA AETERN DEO" (A l'Òme, l'ora ; a Dieu, l'eternitat.)

- En Mercantor : "IO VADO E VENGO OGNI GIORNO E TU TE NE VAI SENZA RITORNO"

- A Embrun : "COUME VORES VEYRE LOU FOUN DE L'AYGUE SE FAS QUE DE LA BOULEGA"

- A Sant Veran : "SCIOU ES HOURES QUE PERDES"

Çaquela, l'Arièja tanben a qualques mòstras de solelh remarcablas :

- A Saurat (sus la glèisa) : "Donne le temps au temps."

- A Balaguèr, sus la glèisa (1862) e a Antràs (1762) se pòt véser polidas mòstras.

D'unas, mès recentas, an tèxtes en occitan :

- A Ornolac (colònia de vacanças diocesana) : "Totjorn l'ora de plan faïre"

- A La Bastida de Bosinhac : "Lo solelh me fa cantar"

- A Sant Joan del Falgar (en cò d'un particulier) : "Lo solelh i trobarà son compte"

- A La Bastida de Seron (en faciada de la botiga de Madama Icart) la mòstra de solelh es estada remirablament pintrada : "Sense solelh, res"

L'art de las mòstras de solelh es pas amortat (parli pas de las mòstras amoviblas vendudas dins las botigas de sovenirs).

E conegui monde qu'an un projècte de mòstra de solelh. Demòra a tornar trobar les artesans competents.

Se coneguètz d'autras maxims de mòstras de solelh, en occitan, especialament en Arièja, trantalhetz pas a m'ac fèr sapier.

La Bastida de Seron

Jacme Pince.

Sortidas

Les *Contes de la calandreta* d'Andrieu Lagarda son disponibles tornar dins una edicion nòva corregida ; en libre sol o amb CD d'enregistrament dels contes.

Dins una lenga simpla e aisida, Andrieu Lagarda a recampat pels mainatges de racontes agradius tirats de la tradicion populara occitana coma *Lo conte de la dentilha*, *Quequerequet*, *Lo lop penjat*, *la lèbre e l'eiriçon*, *La fava de Sant Pèire*, *Lo pòt de la mèl*, *Las crabidetas...* o d'autras tradicions d'Euròpa coma *La galineta roja*, *Lo cèl tomba*, *Saurineta e los tres orses*, *Poleta rosseta*, *L'òrre tironet*, *Los sèt corbasses...*

Un libre dedicat als escolans de las calandretas coma de las escolas publicas mas pas sonque.

Acompaghat d'un lexic occitan (lengadocian)-francés.

Se pòt comandar a l'Espaci occitan al prètz de 16€ e 18€ amb CD (pòrt en sus).

Podètz tanben crompar los obratges del Lector del Val (associacion qu'organiza cada an un concors d'escritura e que se maina e l'encòp de desvolopar e d'afortir la ret de las bibliotècas) en clicant sul ligam seguent :

https://ideco-dif.com/le_lecteur_du_val

Enquista (3)

L'endeman maitin, Natashà qu'anèc véser Renat, le medacin legista, amb l'article de *La Despacha* a la man.

« Adiu. Se't siria possible de fèr al tèu cadavre un cap que's poga fotografiar ? Atal que lançariam un avis de cerca...

- Perque pas. J'ensajarè de'l te rènde presentable, mes qu'é talement caüt en deiman ! Que'm demanas un trebalh ! Torna la vrespada. Be veiram se que'n deishirà.

- Plan mercia, Renat. E a lèu. Se per cas, que mos sauvarias la vida... »

Al burèu, cap de novèlas de l'Armada. Non s'apèla cap la Grana Muda per arrés. La sèva collèga Beatritz, ela, qu'avia cercat, per internèt, del costat de Josèp Sentenac. Que trobèc qu'aquel òme, abans de disparir a Gajan, que demorava a Pàmias.

Que telefonèc doncas a l'Estat civil d'aquela vila, and'aver d'autis detalhs. Una dona que prenguèc la comunicacion, que s'escotèc plan tot çò qu'òn li diguèc, en prenent nòtas sèque.

- Tornatz-me sonar devèrs las 15 oras, benlèu aurè qüalquis rensenhaments ».

Natashà que'n profietèc andà omplir e classar un flòc de paperalhas que prenian retard aishul burèu. Pueish, l'ora passant, que se n'anèren totis dinnar al bistrò de la plaça, asolelhar's una enta.

Quand reprenguèren le trebalh, Beatritz que's metèc en relacion damb Pàmias. E la femna del maitin que li aprenguèc un flòc de causas. « Josèp Sentenac que nesquèc ací le 5 de Feurèr de 1954. Que's maridèc amb Catalina Carrèra, d'Èrce, le 4 d'abrilh de 1975. L'òme que devenguèc agent immobilier a Foish, a partir de Gèr 1976. Qu'agèren un dròlle, Miquèl, nescut le 10 de Mag de 1980. La mair que's moric le 24 de Març de 1986. Le sèu nom que fegura dins la lista de las personas enterradas al cementèri d'ací. Que non vos'n pòdi cap díser mès.

- Que vos mercegi plan, Madama, per tot aquò. E... se sabetz le dròlle se que devenguèc ?

- J'è cercat d'aquel costat tabés. Que fuc raïat de las listas electorales en 2002. Doncas, non demora cap mès a Pàmias desempueish.

- Que m'avetz plan avançat las causas ! Al revéser, Dona, e benlèu a un aute còp ».

De son costat, Natashà que tornèc rènder visita al sèu collèga Renat. Un miracle ! Lavat, rasat, tonut, maquillhat, las botoèras pròpas, le sdf que n'èra cap le meme òme !

« Qu'as fèt maravilhas, valent !

- Après un grand trebalh, ara que sembla mès a qüalqu'un d'uman ».

La comissària que's traguèc l'article de *La Despacha* de la pòcha, e totis dus que comparèren.

« Ja s'i pòt véser una semblança, sustot se tiem compte que la fotò que data de 2006, e qu'aqueste òme qu'a benlèu malubrat 15 ans dins la misèra...

- Plan mercia Renat. Que li preni le portrèt, e que vau lançar en seguida un avis de cerca e, amb chiu de chança, s'una persona le reconeishia... A lèu..

Al burèu, Natashà que mostrèc le trebalh als collègas. E que's metèren totis tres a redigir e enviar la fotò a totas las gendarmarias e pòstas de políça de la region, tant coma als jornals, andà que la novèla fusa difusada le mès lèu possible.

E totis qu'acabèren le dia en pensant -se qu'avian benlèu trobat Josèp Sentenac, mema mort.

Mes una question que demorava : quu estranglèc aquel praube diable, e perché ?

Lendeman maitin ja constatèren que la novèla qu'èra passada. Mes deguns que non's manifestèc cap a prepaus d'aquel portrèt.

Antòni, e, brancant le sèu ordinator, que trobèc una bona suspresa : l'estat-majòr de Tolosa que s'èra manifestat. Felip Faget ja entrèc a l'armada le 2 de Gèr de 2003. Que fic sas classas a Besançon, pueish Pau e Tarbas. Pueish que fuc envoie al Nigèr le 7 de l'Avens de 2004. Après uns problèmas amb las autoritats, que demissionèc en novembre 2006. E desempueish, cap de novèlas. Doncas, d'aquel costat, cap d'avançada.

La vrespada, a la represa, un còp de telefon :

« Bonjorn Madama ? Gendarmaria de Bardenac. Que pòdi andà vos ?

- Madama Vidal. Qu'è vist la fotò aishul jornal... Aquel òme, que sembla chiu al meu frai, mes que mos fachèrem... Se per cas, que dèu aver plan cambiat.

- E quin se sona ?

- Josèp Sentenac. (Beatritz que s'esfresic en tot entèner la responsa.)

- Se poiriatz vier deman ací, a l'Ostal de políça de Bardenac ?

- Òc, ja farè le desplaçament ».

Seguida dins la Letra mesadièra d'abril

Mots trachats per Uc Jourde

Quala es aquela vilòta d'Occitània ?

O descobriretz en completant aquesta grasilha de mots « trachats » o « sagelats » o « flechats » se volètz. Las definicions sus fond verd an un rapòrt amb la vila mistèri.

Los diccionaris de Laus vos poiràn ajudar...

ESTUDIANTA	SE FIALA AICÍ	ARTICULACION	MASCA-NHA	EN DIRECCION DE	SEGUÍS LO PASTRE	PARCADA
JÒC DE DRÒLLES		AUTORISAT	CONTRARI DE PAS RES		PER PASSAR L'AIGA	POSSEDI -SSI
				S'ASSADO-LA (S')		
ARTICLE	NOVÈL NASCUT			ESSER EN CAPACITAT		
	A SEC				FÒRÇA PICHONA	
	Ò CAL PAS INSOLENTAR				QU'ENTUSE (QU')	
NÒTA		ARTICLE CONTRACTAT	SON DEPARTAMENT	COBERTS DE NACRA	@ EN INGLES	IDEM
AQUESTA VILA		ESPAR-NHAIRA			ESSER CONJUGAT	PAGÈLAS
						FILH DE MON FRAIRE
						COMPLETA
MOQUET			ES NECITE	PICHON RASIM		
TRÒÇ DE BRANCA						TRETZENA LETRA
			TREN INTER-CIUTAT		REVÈRS DE NOSES	
					LO QUE TEN LA LENGA TEN LA ...	
BANDAT	PAS VIST					ESTANH
	SUL PIC					
			MENS DE ZÈRO			
			CONSEILH D'ADMINISTRACION		DE BOCA A AURELHA	
ALCOÒL EXOTIC			ENEMIGA DE LA MIRGA		COMA	
BOÈMIA						
				DIRECCION		PÒCHA

Solucion dins la Letra mesadièra d'abril

33333333

Al moment de clavar aquela letra, aprenèm amb granda tristesa la despartida d'Odila Chauffour, membre del Conselh d'Administracion de l'IEO d'Arièja e presidenta del Cercle occitan de Foish. Un omenatge li serà rendut dins la *Letra mesadièra* del mes d'abril.